

Posudek diplomové práce *Modlitba jako literární žánr a jeho realizace v současné české poezii*

ThLic. Tomáše Sixty

Diplomová práce kolegy Tomáše Sixty má dostatečně nosné téma: je to téma aktuální a podnětné a zároveň (v českém prostředí) málo zpracované jak v ohledu genologickém (a terminologickém), tak samozřejmě též literárněhistorickém.

Práce je dobře napsaná jak se smyslu stylistiky odborného textu, tak v ohledu formálních náležitostí. Je vybavena více než dostatečnou sekundární literaturou, již autor suverénně užívá. Jinými slovy: jde o vyzrálý text, jenž splňuje všechny nároky na žánr diplomové práce kladené, a o text, nad nímž lze vést zajímavou, podnětnou odbornou rozpravu.

Práce má dvě části. První je genologická, druhá část je literárněhistorická. Genologická část se věnuje jednomu z problémové genologické oblasti pomezí beletrie a ne-beletrie, resp. oblasti beletrii trvale stimulující a do ní intervenující. Z širší skupiny žánrů vzniknuvších v oblasti „duchovní“ či „církvní“ je modlitba pravděpodobně jedním z žánrů pro beletrii nejrelevantnějším, a je s podivem, jak malá pozornost byla její realizaci a potenci pro poesii v české odborné literatuře zatím věnována (soustavněji asi jen u J. Malury, *Meditace a modlitba...*, 2015; tuto knihu Sixta bohužel neuvádí). V tomto ohledu splácí Sixta velký dluh české literární vědy. Sixta resumuje dosavadní práce tématu se týkající, uvážlivě popisuje různé aspekty daného jevu, nakonec dospívá k čtyřstupňové škále vyjadřující extenzi modlitby v žánrové krajině, resp. její možná pojetí. Pro oblast poesie jsou podstatné dva prostřední typy (prvním je modlitba „náboženská“, tj. mimo oblast literatury, čtvrtá je poezie jako žánr modlitby – obě jsou z pohledu literárněvědného „v tučných závorkách“), jež nazývá „užší“ a „širší“ vymezení modlitby. Toto odstupňování je důležité, ukazuje pohyblivost žánru modlitby variovatost jejich průníků do poesie.

Druhá, literárněhistorická část, obhlídí místo modlitby („užšího“ a „širšího“ pojetí) v současné české poesii. (Zde mi chybí informace, zda tu autor zkoumal *všechny* sbírky současné poesie, jak implikuje pozn. č. 334, a tím pádem i jak je definována současnost.)

Při čtení práce T. Sixty jsem narazil na dva momenty, které by stály za diskusi či další osvětlení.

1) V běžném pojetí je modlitba totožná s prosbou, a „prosbá“ je pak do určité míry tematickým odlišením modlitby od jiných žánrů. U Sixty ale mluvní akt modlitbou vyjádřený (chvála, stížnost, přednesení starosti, reflexe...) konstitutivním bodem vlastní definice modlitby (kap. 1.4) není. Báseň je tedy modlitbou, vyjadřuje-li jakýkoli mluvní akt, ovšem splňuje-li další nároky v kap. 1.4 uvedené (k těm níže). Na rozdíl od pohledu teologického je to v pohledu literárněvědném možná poněkud problematické: je-li modlitba jakýmkoli mluvním aktem, parazituje nutně na různých žánrech pro tyto mluvní akty typických, resp. vůbec na širším vějíři žánrů (elegie, requiem, hymnus, reflexe, idyla; též chvála/doxologie; u Doležala, s. 62, i „rouhání“ aj.). Modlitbě takto pojaté pak hrozí oslabení vlastního žánrového statutu, stává se jakýmsi „žánrem bez místa“, spíše modem než žánrem.

2) Odstupňování „užšího“ a „širšího“ vymezení modlitby je samo o sobě logické, ba nutné. Podle Sixty charakterizuje „užší“ pojetí „silná vazba na žánrovou syntax“ a formu („tradiční forma“, kap. 1.4.1) náboženské modlitby, je to „již plně beletrizovaná báseň“; „širší“ pojetí je pak založeno na sémantice a oslovení (tj. už nikoli na participaci na žánrové syntaxi a formě). Není však jasně řečeno, co daná „forma“ a „syntax“ je; v textu práce se mluví o „žánrov[ých] konvenc[ích]“: oslovení, aluze na biblický text, opakování“ (kap. 2.3.2): jsou ony tou formou, resp. syntaxí (dozvídáme se, že neexistuje „jednotná syntax“, kap. 2.3.2)? Jistě jimi je, domnívám se, závěrečné „amen“, dále by šlo uvažovat o sledu oslovení a typických mluvních aktů (prosbá, díky...; viz výše), nebo o exklamace typu přací/optativní výpovědi („ať dělám něco...“). Každopádně „oslovení“, jež má být definičním rysem „širší“ modlitby, je v daném pojetí definičním rysem i modlitby „užší“. Oslovení přitom může absentovat: výjimečně i v „náboženské modlitbě“ (Credo), častěji v modlitbě literární: v kap. 2.4 jde o Jirousovu „širší“

modlitbu „Teď už umřela i Viola Fischerová“ nebo o Huptychovu „Daruj mi let“ či Motýlovu „Jasnou věc“. (Všude je zde oslovení implikováno užitou druhou osobou, nicméně oslovení jako takové záleží ve vokativním tvaru jména.) Další člen „žánrových konvencí“, opakování, je spíše obecnou lyrickou figurou a nejsem si jist, jestli může modlitbu definovat.

„Užší“ modlitbu definuje „silná vazba na žánrovou syntax“ a formu a zároveň stav „plně beletrizovaného“ textu: tu jen připomínám, že beletrizace textu, dominantna funkce estetické, má spíše tendenci „silné vazby“ na své pretexty zpochybňovat a oslabovat; naopak výrazné přihlašování se k nim bývá atributem parodií.

Nad rámec těchto poznámek připojuji několik drobností – zdůrazňuji, že naprosto nejde o výtky vůči práci, ale o možné podněty pro případné domýšlení.

- Jedním z definičních rysů modlitby je návaznost na „náboženský pretext“. V práci Sixta zmiňuje žalmy a „liturgickou poezii“ a zdá se, že „náboženským pretextem“ nejčastěji myslí první typ modlitby – náboženskou, jindy ale, že i jiné typy textů. Co tedy tento „pretext“ je? Sixta s ním pracuje tak, jako by šlo o něco daného („Jedním z nejvýznačnějších rysů žánru modlitby v současné české poezii je jeho fragmentarizace a rozvolnění návaznosti na původní náboženský pretext“, s. 104 – je to opravdu pohyb od citace pretextu k jeho ignorování, nebo jde o změnu pretextů – např. od biblického k méně kanonickému, avšak stále náboženskému?). Možná extenze náboženského pretextu je široká: Bible s deuterokanonickými spisy a apokryfy, hagiografie, mystická literatura, liturgické texty, texty lidové zbožnosti...
- Zajímalo by mne rozpracování žánrového okolí modlitby (poněkud bizarně se o to pokusil např. J. Petersen ve své *Die Wissenschaft von der Dichtung*, kde modlitbu lokalizuje mezi zařikání a „pracovní píseň). Podobně: v práci jsou zmíněny žalmy a litanie, ale není systematicky řečeno, jaký je jejich vztah k modlitbě: je to jejich hyperonymum? Žalm je někdy pojat jako autonomní žánr, jindy jako subžánr modlitby.
- Otčenáš bych spíše chápal jako prototypický text žánru modlitby, nikoli jako autonomní žánr (co by pak bylo extenzí tohoto žánru?); prototypické pojetí by implikovalo a usnadnilo i pojetí „užších“ a „širších“ modliteb.
- Práce si málo všímá subversivních případů vč. parodií (rozumím tomu, že primární zájem je upřen na „afirmativní“ podoby žánru, nicméně právě tu může subversivní podoba dobře nasvítit). „Užší“ pojetí modlitby, jak jej práce přináší, by pak bylo dobré doplnit o nějaký rys, který umožní subversivní báseň (z konkrétních případů – ač mimo časový záběr Sixtovy diplomové práce – např. Šimánkova „Hostie“ ze sb. *Božstva a kulty*) pojmenovat. – Stejně tak se mi zdá, že Sixta málo doceňuje parodické momenty (např. Wernischův „svatý Upolín a Cecylie“, kap. 2.3.3, stejně jako poněkud problematický sv. Job).

Součástí posudku oponenta by měla být i čistě kritická pozorování. Rád konstatuji, že vedle absence Malurovy knihy *Meditace a modlitba v literatuře raného novověku*, kde na s. 24–5 čteme důkladnou definici modlitby, a vedle drobného lapsu, kdy v kapitole 2.3, jež má shrnovat příklady užšího pojetí modlitby, je báseň P. Motýla, jež se „nedá označit za modlitbu“, nemohu Tomášovi Sixtovi nic vytknout. Závěr posudku je proto jasný: práci **doporučuji k obhajobě** a navrhuji hodnocení **výborně**.

V Praze 30. srpna 2023

PhDr. Pavel Šidák, Ph.D.

Ústav pro českou literaturu AV ČR